

धोरण : 9

संस्कृत

३. परं निधानम्

स्वाद्याय

अनुवाद

भोजः नाम नृपतिः विद्याप्रियः, कलाप्रियः, प्रजाप्रियश्च आसीत् ।

अतः तस्य राजसभायां दूरदेशात् अनेके विद्याविशारदाः पण्डिताः

समागच्छन्ति स्म । एकदा भोजः प्रासादस्य गवाक्षे उपविष्टः आसीत् ।

ભોજ નામનો રાજ વિધપ્રેમી, કલાપ્રેમી અને પ્રજપ્રેમી હતો,
આથી તેની રાજસભામાં ૬૨ ૬૨ના દેશોમાંથી અનેક વિધાનિપુણ
પંડિતો આવતા, એક વાર ભોજ મહેલના ઝરુખામાં બેઠેલો હતો.

सः मार्गे एकं नवागन्तुकम् अनभिज्ञं युवकं पश्यति । तस्य
परिचयं ज्ञातुं सः तं प्रासादे आहवयति । ततस्तयोः मध्ये एवं
वार्तालापः संजातः ।

તે માર્ગમાં એક નવા આવનાર અપરિચિત યુવકને જુચે છે.
તેનો પરિચય જણાવા તે તેને મહેલમાં બોલાવે છે. પછી તે બેની
વચ્ચે આ પ્રમાણે વાર્તાલાપ થયો ?

ભોજઃ : ભવાન् કઃ વર્તતે ?

યુવકઃ : અહં ઘટપણિતઃ અસ્મિ ।

ભોજઃ : ઘટપણિતઃ ? કિં નામ ઘટપણિતઃ ઇતિ ?

ભોજ - બાપ કોણ છે ?

યુવક - હું ઘટપણિત (પૂર્ણજ્ઞાની) છું.

ભોજ - ઘટપણિત ? ઘટપણિત એટલે શું ?

युवकः : यथा घटे परिपूर्ण जलं तिष्ठति, तथैव मयि परिपूर्णम् ज्ञानं
वर्तते । अतः अहं स्वात्मानं घटपण्डितं मन्ये ।

युवक - जેમ ઘડામાં છલોછલ પાણી હોય છે તેવી જ રીતે મારામાં
પૂરેપૂરું જ્ઞાન છે, એટલે હું મારી જતને ઘટપણ્ડિત માનું છું.

भोजः : (युवकस्य गर्वपूर्णाम् उकितं श्रुत्वा स्वात्मानं ततोऽप्यधिकं
मत्वा अहकारेण सह) यदि त्वं घटः असि, तर्हि अहं
मुद्गरत्वेन वर्ते । मुद्गरः स्वकीयेन प्रहारेण घट
विनाशयति । अहमपि घटरूपं भवन्तं विनाशयामि ।

ભોજ - (યુવકનું ગર્વપૂર્ણ વચન સાંભળીને પોતાની જતને તેનાથી
પણ ચિદયાતી માનીને અહંકાર સાથે) જો તું ઘડો છે તો હું
મુદ્ગર (થોડા) તરીકે વર્તે છે. મુગર પોતાના પ્રહાર વડે
ઘડાનો નાશ કરે છે. હું પણ ઘડરૂપ તમારો વિનાશ કરું છું.

युवकः : यदि भवान् मुद्गरत्वेन वर्तिष्यते, तर्हि अहम् अग्निः
भवामि । दहनकर्मा अग्निः भूत्वा मुद्गरं भस्म करिष्यामि

युवक - जो आप मुद्गर (हथोडा) तरीके वर्तशे, तो हुं अग्नि
बनुं छुं. बाणवानुं कर्म करनार अग्नि थઈने हुं मुद्गर
(हथोडा)ने भस्मीभूत करी नाखीश.

भोजः : त्वं यदि वहिनत्वेन वर्तिष्यसे, तर्हि अहं वृष्टिः भविष्यामि ।
वृष्टेः पुरतः वहिनः स्थातुं न शक्नोति, तथा त्वमपि मम
पुरतः स्थातुं न शक्नोषि ।

ભોજ - જો તું અખિની તરીકે વતીશ, તો હું વરસાદ બનીશ.
વરસાદની આગળ અખિની ઉલ્લો રહી શકતો નથી, તેમ તું
પણ મારી આગળ ઉલ્લો રહી શકીશ નહિ.

युवकः : वृष्टिं तु वायुः स्वबलेन यत्र कुत्रापि वाहयितुमर्हति ।

वृष्टिरूपं भवन्तमहं वायुः भूत्वा इतः ततः वहिष्यामि ।

युवक - वरसादने तो पवन पोतानी शक्तिथी ज्यां त्यां वही जઈ
शકे છે. વરसાદરૂપે રહેલા આપને કું પવન થઈને આમતેમ
વહી જઈશ.

भोजः : यदि भवान् वातत्वेन वर्तिष्यते, तर्हि अहं वायुभक्षकः भुजगः
भविष्यामि । भुजगः सन् सततं वायुरूपं भवन्तं भक्षयिष्यामि ।

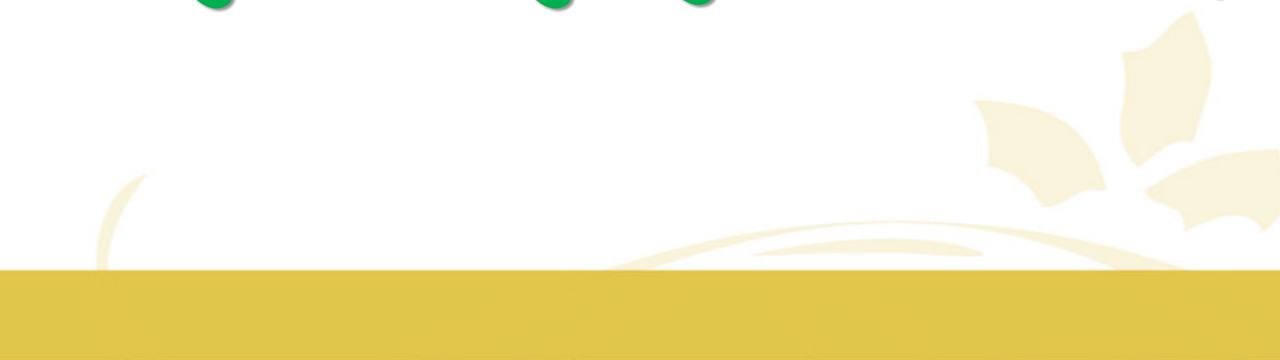
युवकः : भवान् यदि सर्पः भविष्यति, तर्हि अहं सर्पभक्षको गरुडो
भवामि ।

भोज - जो तमे पवन तरीके वर्तशो, तो हुं पवनने खाई जनार
सर्प बनीश. सर्ष थतो हुं सतत पवनउप तमाँ लाणा करीश.

युवक - आप जो सर्ष थशो तो हुं सर्षने खानार गरुड बनीश.

**भोजः : (वाक्केलीं वर्धयन) त्वं यदि गुरुः असि, तर्हि अहं
चक्रधारकः विष्णुः । विष्णुः गुरुगुरुः भवति ।**

**ભોજ - (વાણીની રમત વધારતાં) તું જો ગુરુ થાય તો હું
ચક્રધારી વિષ્ણુ છે. વિષ્ણુ ગુરુ પર સવાર હોય છે.**

युवकः : (मनसा विष्णुं प्रणम्य च पाण्डित्यं प्रदर्शयन् अग्रे वदति ।)

**यदि भवान् चक्रधरः विष्णुः, तर्हि अहं भवतः मस्तकस्य
उपरि शोभमानं मुकुटं अस्मि । मुकुटं सदा मस्तकस्य उपरि
एव संतिष्ठते ।**

**युवक - (मनथી વિષ્ણુને પ્રણામ કરીને પીડિતાઈ બતાવતો તે
આગળ બોલે છે.) જો આપ ચક્રધારી વિષ્ણુ હો, તો કું
તમારા મસ્તક ઉપર શોલતો મુગટ છે. મુગટ સદા
મસ્તકની ઉપર જ રહે છે.**

**ભોજः : (યુવકस्य પાણિત્યમ् અનુભૂય) તર્હિ મુકુટસ્ય ઉપરિ
શોભમાનં પુષ્પમહમ् । એવમહં અધુના તવોપરિ સ્થાસ્યામિ ।**

**ભોજ - (યુવકની પંડિતાઈ અનુભવીને) તો હું મુગટની ઉપર
શોભતું ફૂલ છું. એમ હું અત્યારે તારી ઉપર રહીશ.**

युवकः : भवान् यदि पुष्पं भविष्यति, तर्हि अहमपि भमरो भूत्वा
तव पुष्पस्योपरि स्थास्यामि ।

भोजः : एवं भवान् द्विरेफः तर्हि अहं सूर्यः । पुष्पस्य अन्तः
स्थितः भमरः सूर्यास्तकाले बन्दी भवति, अहमपि त्वां
बन्दिनं करिष्यामि ।

युवક - आप જો ફુલ થશો તો હું પણ ભમર થઈને તમારા ઉપર ફુલની ઉપર
રહીશ.

ભોજ - એમ તમે ભમર છો તો હું સૂર્ય છું. ફુલની અંદર રહેલો ભમરો
સૂર્ય અસ્ત થતાં કેદ થાય છે; હું પણ તમને કેદી બનાવીશ.

युवकः : अहो ! भवान् सूर्यस्तर्हि अहं महाप्रभावी राहुः । राहुस्तु
सूर्य ग्रसते ।

भोजः : (किञ्चित् उच्येः) भवान् राहुश्चेत् अहं राहुरूपाय तुम्यं दानं
दास्यामि । दानग्रहणेन तवायं गर्वः निश्चयेन शान्तः
भविष्यति ।

युवक - वाह ! तमे सूर्य छो तो हुं महाप्रभावशाजी राहु छुं. तो सूर्यने
गजी जाय छे.

लोज - (जरा ऊंचे साई) जो तमे राहु हो, तो हुं राहुरूपे रहेला तमने दान
आपीश. दान लेवाथी तमारो आ गर्व निश्चितरूपे शांत थशे.

युवकः : (विहस्य चातुर्यण) यदि भवन् दानी तहि अहं सन्तुष्टः ।
भवतः दानस्य प्रयासः निष्फलः भविष्यति । सर्वतः
अलुब्धः अहं भवतः दानं न ग्रहीष्यामि ।

युवक - (हसीने चतुराईथी) जो तमे दाता है, तो हुं संतुष्ट
छुं. तमारा दाननो प्रथल्न निष्कर्ष जशे. सर्व रीते
निलोंभी हुं तमारुं दान नहीं लउं.

एवमुत्तरोत्तरं विवादरतयोः भोजयुवकयोः मध्ये यदा सन्तोषस्य
विषयः समुपस्थितः तदा 'समागते संतोषे सर्वं शान्तं भवति' इति
वचनानुसारं विवादोऽपि स्वयमेव शान्तः ।

આમ, આગાજ ને આગાજ વિવાદમાં લાગેલા ભોજ અને
યુવકની વચ્ચે ત્યારે સંતોષનો વિષય આવ્યો ત્યારે 'સંતોષ
પ્રાપ્ત થતાં બધું શાંત શાય છે' એ વચન અનુસાર વિવાદ પણ
પોતાની મેળે જ શમી ગયો .

अन्ते चतुरं जानेन गुणेन च उपेतं तं पण्डितं युवकं प्रणम्य धाराधिपतिः
भोजराजः अवदत् “अयि घटपण्डित ! गुणपूजके धारादेशे भवतः स्वागतमस्ति ।
भवान् विजयी जातः । सन्तुष्टं जनं न कोडपि पराजेतुमर्हति । यतो हि सन्तोष
एव पुरुषस्य परं निधानं वर्तते ।”

ਛੇਵਟੇ ਚਤੁਰ ਤੇਮਝ ਜਾਨ ਅਨੇ ਗੁਣ ਵੱਡੇ ਯੁਕਤ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਯੁਵਕਨੇ
ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰੀਨੇ ਧਾਰਾਦੇਸ਼ਨਾ ਸ਼ਵਾਮੀ ਲੋਝਰਾਝੇ ਕਈਂ, ‘ਅਹੋ ਘਟਪੰਡਿਤ ! ਗੁਣੋਨਾ
ਪੁਜਾਰੀ ਏਵਾ ਧਾਰਾਦੇਸ਼ਮਾਂ ਆਪਨੁੰ ਸ਼ਵਾਗਤ ਛੇ. ਆਪ ਕਿਛੇਤਾ ਥਥਾ. ਸੰਤੁ਷ਟ
ਵਿਕਿਤਿਨੇ ਕੋਈ ਪਣ ਮਹਰਾਵੀ ਨ ਸ਼ਕੇ, ਕੇਮ ਕੇ ਸੰਤੋ਷ ਜੋ ਪੁਰੁਖਨੀ ਸ਼੍ਰੇ਷਼ਠ
ਖਜਾਨੀ ਛੇ.”

ટિપ્પણી

વિદ્યાશારદા	-	વિદ્યાઓમાં કુશળ
ઉપવિષ્ટ	-	બેઠેલો
નવાગન્તુકમ्	-	નવા આવનારને
નિમ્નાનુસારમ्	-	નીચે મુજબ
ઘટપણિતः	-	ઘડાની જેમ ભરેલો વિદ્ધાન, પૂર્ણ જ્ઞાની

પરિપૂર્ણમ्

ગર્વપૂર્ણમ् ઉક્તિમ्

મુદ્ગરત્વન

પ્રહારેણ

વર્તિષ્યતે

દહનકર્મા

વાહયિતુમહુંતિ

-

-

-

-

-

-

-

પૂરી રીતે ભરેલો

ગર્વથી ભરેલી ઉક્તિને-વચનને

મુદ્ગર તરીકે

ધા વડે, પ્રહારથી

વર્તશો, વર્તણૂક કરશો

બાળવાના કર્મવાળો, બાળનાર

વહાવી શકે છે. ઉડાવી શકે છે.

वृष्टिरूपम्

इतः ततः

वहिष्यामी

पण्डित्य प्रदर्शयम्

शोभमानम्

अनुभूय

स्थास्यमि

-

-

-

-

-

-

-

वृष्टिरूपी

आम तेम

वही जઈश. उडावी जઈश.

पंडितपणानुं प्रदर्शन करते

शोभताने, शोभी रहेलाने

अनुभवीने

उलो रहीश.

ગ્રાહિષ્યમિ

વન્દી

મહાપ્રભાવી

એવમૂત્તરોત્તરમ्

-

-

-

-

ગ્રહણ કરીશ. સ્વીકારીશ.

કેદી, કેદ કરાયેલો

મહાન् પ્રભાવવાળો

આ રીતે ઉત્તરોત્તર, આમ આગળ ને
આગળ

स्वाध्याय

प्रश्न 1. अधोलिखितेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितम् उतरं चिनुत ।

(1) अहं घटपण्डितः।

(क) स्मः

(ग) अस्ति

(ख) अस्मि

(घ) सन्ति

(2) 'वायुः' इति शब्दस्य पर्यायशब्दः कः ?

(क) वाक्

(ख) वा

(ग) वातः

(घ) वहिनः

(3) 'गवाक्षः' शब्दस्य अर्थः कः ?

(क) शिखर

(ख) छत

(ग) दरबार

(घ) झूँझो

(4) भूपालः मार्ग सुवर्णखण्डम् _____ ।

(क) अक्षिपन्

(ख) अक्षिपः

(ग) अक्षिपत्

(घ) अक्षिपम्

(5) संसारे कीदृशं जनं पराजेतुं कोऽपि न अहंति ?

(क) धनिकम्

(ख) सन्तुष्टम्

(ग) वाचालम्

(घ) बलिष्ठम्

(6) अहं दानं ____ ।

(क) करिष्यति

(ख) करिष्यामि

(ग) करिष्यसि

(घ) करिष्यन्ति

(7) कस्य शिखरे मुकुटं सदा तिष्ठति ?

(क) मस्तके

(ख) मस्तकस्य

(ग) मस्तकं

(घ) मस्तकात्

प्रश्न 2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत-

(1) अग्निः कं भस्म करोति?

➤ अग्निः मुद्गरं भस्म करोति ।

(2) राहुः केन शान्तः भवति?

➤ राहुः दानग्रहणेन शान्तः भवति ।

(3) सन्तोष एव कस्य परं निधानम् ?

➤ सन्तोष एव पुरुषस्य परं निधानम् ।

(4) भ्रमरः कुत्र बन्दी भवति?

➤ भ्रमरः पुष्पस्य अन्तर्भागे बन्दी भवति ।

प्रश्न 3. उदाहरणानुसारं शब्दरूपाणां परिचयं लिखत ।

शब्दरूपम्	मूलशब्दः	अन्तः	लिङ्गम्	विभक्तिः	वचनम्
उदा., जनाः	जन	अ-कारान्तः	पुंलिङ्गम्	प्रथमा	बहुवचनम्
(1) प्रासादस्य	प्रासाद	अ-कारान्तः	पुंलिङ्गम्	षष्ठी	एकवचनम्
(2) गवाक्षे	गवाक्ष	अ-कारान्तः	पुंलिङ्गम्	सप्तमी	एकवचनम्
(3) वृष्टेः	वृष्टि	इ-कारान्तः	स्त्रीलिङ्गम्	पञ्चमी / षष्ठी	एकवचनम्
(4) पण्डितम्	पण्डित	अ-कारान्तः	पुंलिङ्गम्	द्वितीया	एकवचनम्
(5) विवादरत्योः	विवादरत	अ-कारान्तः	पुंलिङ्गम्	षष्ठी / सप्तमी	द्विवचनम्

प्रश्न 4. वचनानुसारं धातुरूपैः रिक्तस्थानानि पूर्यत ।

उदा., वर्तते

(1) तिष्ठति

(2) अर्हति

(3) ग्रहीष्यामि

(4) भविष्यति

वर्तते

तिष्ठतः

अर्हतः

ग्रहीष्यावः

भविष्यतः

वर्तन्ते

तिष्ठन्ति

अर्हन्ति

ग्रहीष्यामः

भविष्यन्ति

प्रश्न 5. शीर्षकानुरूपं धातुरूपाणां परिचयं लिखत ।

धातुरूपम्	धातुः	कालः/लकारः	पदम्	पुरुषः	वचनम्
उदा., सेवन्ते	सेव	वर्तमानकालः/लट् लकारः	आत्मनेपदम्	अन्य	बहुवचनम्
(1) अपश्यत्	पश्य	स्तनभूतकाल / लड् लकारः	परस्मैपदम्	अन्य	एकवचनम्
(2) तिष्ठति	तिष्ठ	वर्तमानकाल / लट् लकारः	परस्मैपदम्	अन्य	एकवचनम्
(3) भविष्यति	भू-भव	सामान्य भविष्यकाल / लृट् लकारः	परस्मैपदम्	अन्य	एकवचनम्
(4) स्थास्यामि	स्था	सामान्य भविष्यकाल / लृट् लकारः	परस्मैपदम्	उत्तम	एकवचनम्

પ્રશ્ન 6. કોણ્ઠકેષુ પ્રદત્તાનિ પદાનિ પ્રયુજ્ય સંસ્કૃતવાક્યાનિ રહ્યત ।

(1) રાજા યુવકને જુએ છે. (નૃપ, યુવક, દશ-પશ્ય)

►નૃપઃ યુવકં પશ્યતિ ।

(2) લોકો સભામાં જાય છે. (જન, સભા, ગમ્-ગચ્છ)

►જનાઃ સભાં ગચ્છન્તિ ।

(3) ધારાદેશમાં ગુણોની પૂજા થાય છે. (ધારાદેશ, ગુણ, પૂજા, ભૂ)

►ધારાદેશો ગુણાનાં પૂજા ભવતિ ।

(4) ભોજ પ્રજામાં પ્રિય હતો. (ભોજ, પ્રજા, પ્રિય, ભૂ)

➤ ભોજઃ પ્રજાસુ પ્રિયઃ આસીત् ।

(5) અન્ધિન મુક્તરને બાળે છે. (વહિન, મુદ્ગર, દહ)

➤ વહિનઃ મુદ્ગરં દહતિ ।

પ્રશ્ન 7. માતૃભાષાયામ् ઉત્તરત ।

(1) રાજી ભોજ કેવા હતા?

ઉત્તર : રાજી ભોજ વિદ્યાપ્રેમી, કલાપ્રેમી અને પોતાના પ્રજાજનો
પ્રત્યે સ્નેહ રાખનારા હતા. તે વિદ્વાનો અને કલાકારોના
કદરદાન હતા.

(2) યુવક પોતાને ઘટપંડિત શા માટે માને છે ?

ઉત્તર : યુવક કહે છે કે જેમ ઘડામાં છલોછલ પાણી ભરેલું હોય છે તે જ રીતે મારામાં પૂરેપૂરે જ્ઞાન છે, એટલે હું મારી જતને ઘટપંડિત માનું છું.

(3) રાજી ભોજ અને યુવકનો વિવાદ ક્યારે અટકી જાય છે ? શા માટે ?

ઉત્તર : રાજી ભોજ અને યુવકના વાર્તાલાપમાં જ્યારે સંતોષનો વિષય આવે છે ત્યારે વિવાદ અટકી જાય છે. સંતોષ પ્રાપ્ત થતાં બધું શાંત થઈ જાય છે.' એ વચન અનુસાર રાજી ભોજ અને યુવકનો વિવાદ અટકી જાય છે.

(3) ધારાદેશની શી વિશેષતા હતી ?

ઉત્તર : ધારાદેશનો રાજ ભોજ વિદ્વાનો, કવિઓ અને કલાકારોનો કદરદાન હતો. તેના સમયમાં સાહિત્ય, વિદ્યા અને કાવ્યકલાનો ઉલ્કષ તેની ચરમસીમાએ પહોંચ્યો હતો. આવી ધારાનગરીના સામાન્ય પ્રજાજનો પણ કાવ્યસર્જન અને વિવિધ કલાઓમાં નિપુણ હતા. તેથી આવો ધારાદેશ દૂર દૂરના દેશોમાંથી આવતા અનેક પંડિતો અને કવિઓના ગુણોનું પૂજન કરનાર હતો.

Thanks

For watching